

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2018 • Sayı: 50

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl:Aralık 2018 - Sayı:50 Hakemli Dergidir.
Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.
TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651
ISSN: 1011-7474
e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü
Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni
Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KEREMLİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşıl TÜKEL YAVUZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Emekli Öğretim Üyesi
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açıdan Değerlendirilmesi	9
An Evaluation of Akhi Evran Waqf and Waqfiyyas from Socio-Cultural Perspective	
Rifat İlhan Çelik	
Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi	23
A Document for Naqshibandi Emergence in Anatolia: The Waqfiyya of Sheikh Hâce İshak er-Rumî	
Hasan Demirtaş	
Adıyaman Şeyh Abdurrahman Erzincanî Zaviyesi Vakfı	47
Waqf of Adıyaman Sheikh Abdurrahman Erzincani Zawiyyah	
Bahattin Turgut	
Hüsrev Kethüda Vakfı ve Selanik'teki Gelir Kaynakları.....	65
Waqf of Hüsrev Kethhuda and Its Sources of Income in Thessaloniki	
Meryem Kaçan Erdoğan	
Harem-i Hümayun Kethüdası Canfeda Hatun'un Serveti ve Vakıfları	85
Kethhuda of The Imperial Harem Canfeda Khatun's Wealth and Waqfs	
Ayşenur Karademir	
Osmanlı Döneminde Cüzzamlıların Tecrit Edildiği Miskinler Tekkesi'nin Konya Örneği	117
Konya Example of Lazar House Where Lepers Were Isolated in Ottoman Period	
Hamit Şafakçı	
Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme.....	135
An Evalation on Waqfs of Berat (Albanian Belgrade)	
Mevlüt Çam	
Osmanlı Sonrası Bosna Hersek'te Para Vakıfları	151
Cash Waqfs in Bosnia Herzegovina	
Rahman Ademi	
Aksaray'da Bir Kültür Varlığı: Hacı Gayb Türbesi	165
A Cultural Property in Aksaray: Hacı Gayb Tomb	
Zehra Uslu Bülbül	
Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eseri: Sultan Selim (Hüdavendigâr) Camisi	177
A Lost Waqf Monument in Central Giresun: Sultan Selim (Hüdavendigâr) Mosque	
Gazanfer İltar - Mehmet Fatsa	
Tahir Paşa ve Mudanya'daki Eserleri.....	199
Tahir Pasha and His Works in Mudanya	
M. Fatih Müderrisoğlu	

Tahir Paşa ve Mudanya'daki Eserleri

M. Fatih Müderrisoğlu*

Öz

Mudanya, kurulduğu tarihten günümüze Bursa'nın denize açılan kapısı, iskelesi konumunu sürdürmüş, kendine has coğrafi- topoğrafik yapısının dışında, ticari ve kültürel ortamı ile de her dönemde önemini korumuştur. Koloni yerleşimi olarak tarih sahnesine çıktığı Antik Çağdaki Myrleia/Apemea kentinin bazı kalıntıları halen görülebilmektedir. Bizans döneminde Rum nüfusun yoğun yaşadığı Mudanya, 1321'de Osmanlılar tarafından fethedilir. Osmanlı döneminde idari açıdan Hüdavendigar/ Bursa Eyaletinde kaza merkezi olarak belirlenen şehir, zamanla farklı baniler tarafından dini, ticari ve sivil nitelikli yapılar inşa ettirilerek imar edilir. Bu bağlamda Bursa merkez ve özellikle Mudanya'ya yaptırdığı eserlerle tanınan Tahir Paşa, Osmanlı Sarayı ve Bursa eyalet meclisi nezdinde siyasi ve dini yönüyle etkin bir nüfusa sahipti. Kendisine verilen paşalık rütbesinin dışında, son görevi surre eminliği/surre alayları eminliği iken 1870'de vefat eder. Paşa'nın 1286 H./1869 M. tarihli vakfiyesi, gerek Mudanya gerek Tahir Paşa'nın kendi soyu ile ilgili önemli bilgiler içermesi açısından kayda değerdir. Tahir Paşa'nın Mudanya ilçesinde günümüzde müze-ev olarak değerlendirilen konağı ile yine kendi adıyla tanınan çifte hamamı yapılan onarımlar sonucu iyi durumdadır ve bu makalenin de ana temasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tahir Paşa, Bursa, Mudanya, Tahir Paşa Müze Evi, Tahir Paşa Hamamı.

Tahir Pasha and His Works in Mudanya

Abstract

Since its establishment, Mudanya has maintained its position as the gateway and pier of Bursa to the sea and has maintained its importance in every period with its commercial and cultural environment apart from its geographic and topographic structure. Some ruins of the ancient city of Myrleia/ Apamea of the Ancient Age, where Mudanya came to the stage of history as a colonial settlement, are still visible. Mudanya, densely populated by the Greeks in the Byzantine period, conquered by Ottomans in 1321. The city, which was determined as "kaza" center in Bursa Hüdavendigar Province in administrative terms during the Ottoman period, was constructed with religious, commercial and civilian buildings by different persons. In this context, Tahir Pasha, known for his works in Bursa and especially in Mudanya, had an effective influence, with his political and religious aspects, on Ottoman palace and Bursa provincial council. He died in 1870 in İstanbul while he was "surre emir" besides holding the rank of pasha. Pasha's 1286 H/1869 CE dated waqf certificate charter is noteworthy that it contains some information about both Mudanya and his own lineage. This study mainly touches upon Tahir Pasha's mansion in Mudanya, now used as a museum, and the Turkish bath named after him that are in good condition as a result of repair works.

Keywords: Ottoman, Tahir Pasha, Bursa, Mudanya, Tahir Pasha Museum House, Tahir Pasha Bath.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü; Ankara/Türkiye; mfatih@hacettepe.edu.tr

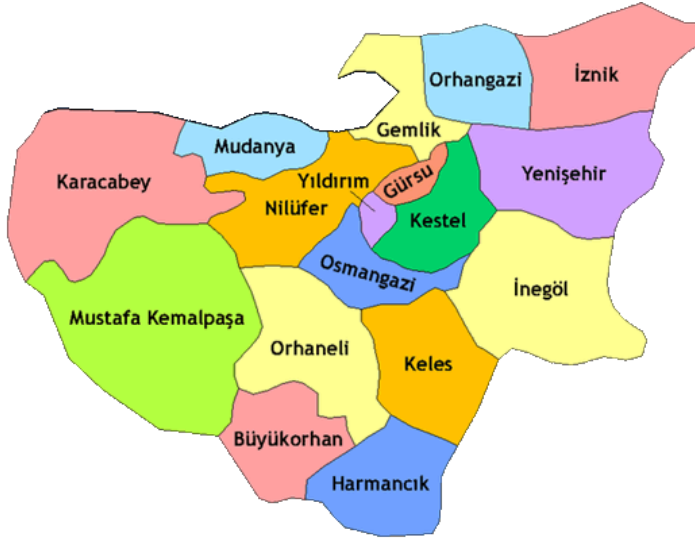
Mudanya'nın Coğrafi Konumu ve Topoğrafyası:

Mudanya, Marmara Bölgesinde il merkezi Bursa'nın 29 km. kuzeybatısında Marmara Denizi kıyısında yer alan bir sahil yerleşimidir (Şekil 1).

Şehir dokusu gözlemlendiğinde sırtını/güneyini tepelere, önünü/kuzeyini ise denize verecek şekilde konumlandığı anlaşılır (Fot. 1). 1924'deki mübadele öncesinde Türk mahalleleriyle geleneksel dokuyu; Rum mahalleri ile ızgara plan adıyla tanımlanan düzgün mahalle dokusuyla gelişmiş bir şehir planı yansıtmaktaydı. Bu doku zaman içinde bazı değişiklikler geçirmiş olsa

da Giritliler Mahallesi adıyla bilinen eski Rum Mahallesi halen geçmişin izlerini yansıtmaktadır.

Mudanya, tarihi boyunca kendisi gibi sahil yerleşimi Gemlik ile birlikte Bursa'nın iskelesi olmuştur (Şekil 1). Özellikle Mudanya, İstanbul ile Bursa arasındaki kuvvetli bağ kurulmasında hiç şüphesiz tarihte daha büyük rol üstlenmişti. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler doğrudan Mudanya iskelesi üzerinden sağlanmaktaydı. Günümüzde bu bağımlılık daha çok deniz taşımacılığı ve turizmle bağlantılıdır. Gemlik ise Bursa'nın ihracat ve ithalat yükünü üstlenmiş durumdadır.

Şekil 1. Bursa İl Haritası, (google.com.tr).

Resim 1. Mudanya Denizden Görünüm, (otelyorum.com.tr).

Tarihsel Süreç:

Mudanya'nın kuruluşu ve ev sahipliği yaptığı kültürler, arkeolojik veriler ile eski kaynaklar yoluyla anlaşılmaktadır. Kabul gören anlayışa göre, Batı Anadolu kıyılarında ticaretle geçimini sağlayan Ege bölgesindeki bazı ada ve şehir devletleri, Marmara Denizi kıyılarında koloniler kurmuştur. Mudanya'nın yerleşime açılması ise Antik tarihçi Plinius'a göre Ionia kentlerinden Colophon'un bir kolonisi olarak Myrleia adıyla kurulmuştur (Doğancı, 2007: 14-17; Güner, 2014: 7). Koloni kurma dönemi tahminen M.Ö. 750'lerden başlayarak yaklaşık iki yüzyıl civarında sürmüştür.

Myrleia adıyla kurulan antik yerleşimin (Strabon, 1987: 25, 42-43; Umar, 1993: 585) bazı arkeolojik verilere göre Mudanya'nın Hisarlık adıyla bilinen tepesi üzerine konulduğu, denize doğru da genişleyerek bir de limana sahip olduğu düşünülür (Oğuzoğlu: 2013). Bithynia bölgesinde yer alan antik yerleşim ardından Frig, Lidya, Pers ve Roma kültürlerinin izlerini sürmüştür. Bir zamanlar kente verilen Apamea adının ise Bithynia krallarından birinin eşinden kaynaklandığı iddia edilir (Yalman, 2013: 60-63).

Doğu Roma/Bizans döneminde Rum nüfusun yoğun şekilde yaşadığı Mudanya, 1321'de Bursa'nın fethinden beş yıl önce o tarihlerde şehzade olan Orhan Bey tarafından alınmış, böylece Bursa'nın fethi kolaylaşarak deniz üzerinden gelebilecek yardımın önü kesilmiştir. Osmanlı döneminde 1530 yılında yapılan bir tahririne göre, 13 mahalle, 235 hane ile 35 bekâr nüfustan (Oğuzoğlu, 2013: 65) oluşmaktaydı. Mudanya, geçimini ipekçilik ve ipek ticareti, zeytincilik, bağcılık ve balıkçılıktan sağlamıştır. 17. yüzyılda Mudanya'ya uğrayan Evliya Çelebi, özetle Orhan Gazi'nin fethinden, eski kaleden, bakımlı, gelişmiş-işlek doğal limanından ve gümrüğünden söz etmektedir. Ayrıca kadılık merkezi olan şehrin cami, mescit, han, hamam, sıbyan mektebi ile iki yüz dükkânın bulunduğu bahsedilen Çelebi, sirkisinin de meşhur olduğundan söz etmektedir (Evliya Çelebi, 2005).

Seyyah ve tarihçi J. von Hammer'in aktarımına göre 1818 de Mudanya, İstanbul'dan deniz yoluyla gelenlerin Bursa öncesi ilk iskeleye indiği yerdir. Seyyah, şehrin voyvodalıkla yönetildiğinden, Bursa'nın depo kenti konumunda olduğundan, meyve ve sebzesinin çokluğundan, kadı ile gümrük görevlisinin bulunduğu ve Apamea kentinin kalıntılarından söz etmektedir (Yalman, 2013: 71).

H. 1310/M. 1892-93 tarihli Hüdavendigâr salnamesine göre, merkezin 16 mahallesinde 1192'si Müslüman ve 2808'i gayrimüslim olmak üzere toplam 4000 kişi yaşamaktadır. Çevresinde ise 4868'i Müslüman, 1179 gayrimüslim olmak üzere 16661 kişi bulunmaktadır. Salnameye

kayıtlı 7 cami, 3 okul ve değirmen, birer tekke, iskele, gümrük, istasyon, salhane, gaz deposu, 31 kahvehane, 91 mağaza, 143 dükkan ve 920 ev, 4 kilise, ikişer otel, hamam, fabrika, eczane, 7 han, 16 yağhane ve 13 fırın karşımıza çıkmaktadır (Yalman, 2013: 75) 19. yüzyılda ticarî önemi artan Mudanya'ya Fransızlar tarafından öncelikle gümrük, gar ile bazı meşruta binaları inşa ettirilmiş, ardından Mudanya-Bursa arasına demiryolu hattı döşenerek tren seferleri başlatılmış ve seferler 1953 yılına kadar devam etmiştir. Bu yüzyılda Batılılar tarafından Montanea adıyla tanınan Mudanya'nın ismi zamanla Mudanya'ya dönüşmüş olmalıdır.

1920-22 yılları arasında Yunan işgaline uğrayan şehir (Oğuzoğlu, 2013: 28), kurtuluşunun ardından 1924'de, Mübadele nedeniyle Türkler ve Rumlar arasında nüfus değişimine sahne olmuştur. Bu olayın yansımaları olarak da şehrin ticarî, sosyal ve kültürel ortamında farklılaşmalar olmuştur. 3-11 Ekim 1922 tarihleri arasında yapılan Mudanya Mütarekesi ise Ankara hükümetinin zaferi ve ileri de kurulacak Cumhuriyete giden adım olarak kabul edilir.

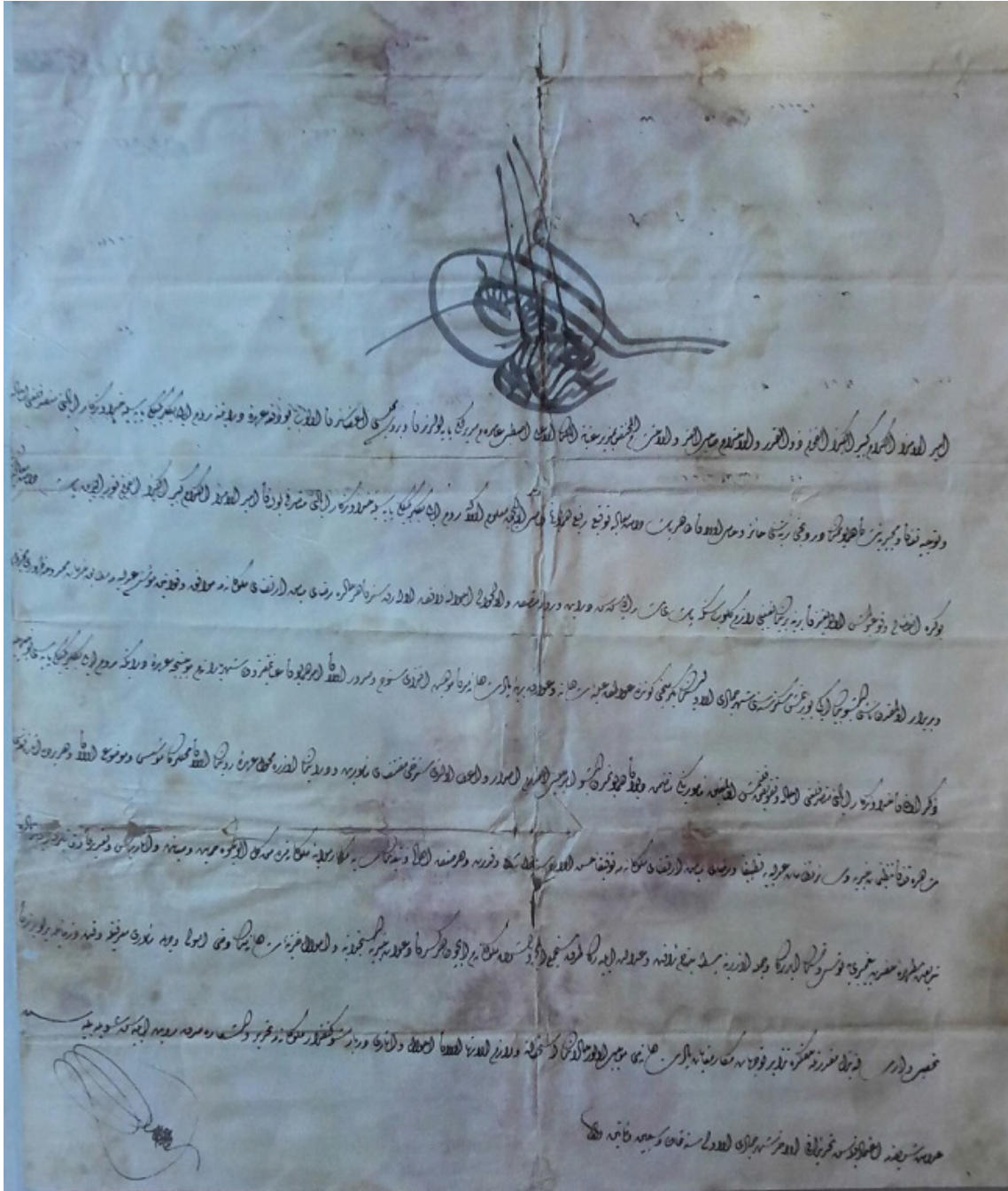
Bânî Tahir Paşa:

Bursa'lı olduğu anlaşılan Tahir Paşa (d. ? – öl. 1870)'nin kimliği hakkında mevcut bilgiler Sultan II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde yaşadığı şeklindedir. 1840'da Hüdavendigâr/Bursa Eyaleti'nde meclis üyesi/voyvoda iken 1843'de kapıcıbaşılık rütbesindedir. 1855 büyük Bursa depremini Saray'a bildiren kişi olmuş, ardından Rumeli beylerbeyi payesiyle paşalık rütbesine uygun görülerek 1861'de Bursa mutassarıflığı vazifesine getirilmiştir. Bursa ayanı olarak da tanınan Tahir Paşa ile ilgili mevcut Rumeli beylerbeyi ve Hüdavendigâr mutassarrafının görevden azledilerek yerine Bursa vilayet meclisi azası Tahir Paşa'nın atanmasına dair H. 20 Cemaziyevvel 1278/M. 23 Kasım 1861 tarihli ferman bulunmaktadır¹ (Resim 2). Tahir Paşa devlet bürokrasisinde yıllara göre kademe kademe yükselmiştir.

Paşa'nın son vazifesi ise bazı özel donanıma sahip kişilere verilen surre eminliği/surrealayları'nın başı görevidir. Görev başında H. 22 Recep 1287/M. 18 Ekim 1870'de vefat eden Tahir Paşa'nın mezarı İstanbul Eyüp'tedir (Resim 3). Mezar taşından özetle, Paşa'nın Hüdavendigâr eyaletinde mutasarrıf olduğu ve surre alayları başı iken 1287'de öldüğü yazılıdır (Öcalan, 2014: 81). Tahir Paşa'nın yaşamı incelediğinde siyasi/sivil bağlantıları olduğu kadar tarikat ve tekkeler aracılığıyla dinî çevresi de olduğu (Resim 2) anlaşılmaktadır.

1 Tahir Paşa'nın atanma fermanını günümüz Türkçesine sadeleştirerek çeviren Hasan Demirtaş'a teşekkür ederim.

Resim 2. Tahir Paşa'ya Gönderilen Ferman (Müderrişoğlu 2018)

Resim 3. Tahir Paşanın Mezar Taşı, (Müze Arşivinden)

Tahir Paşa, Sultan Abdülaziz'i gerek Bursa gerekse Mudanya'daki konaklarında ağırlayacak kadar Saray'a yakındır. Damadı aracılığıyla da Emینیye (nakşi dergahı) tarikatla yakın durmuştur.

Tahir Paşa' nın Vakfiyesi: Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) 619 nolu defterin 108. sayfa ve 60. sırasına kayıtlı Hüdavendigar Mutasarrıfı Ahmet oğlu Mehmet Tahir Paşa'nın vakfına ait bir vakfiye sureti bulunmaktadır. Vakfiyeden özetle şu bilgiler mevcuttur:

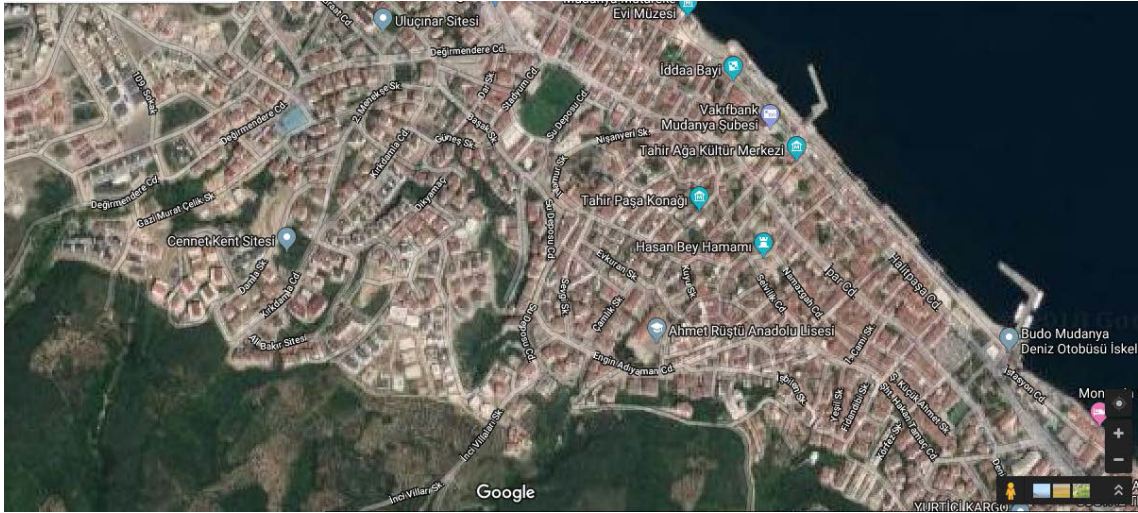
Mahrûse-i Bursa'da Ebuşahne Mahallesi'nde ev, Medine-i Mudanya'nın çeşitli yerlerindeki zeytin bahçeleri, konum ve dönüm hesabıyla verilmektedir. Bunun dışında Yağhane, simitçi dükkânından söz edilmekte ve mütevellî tayini yapılmaktadır. Mudanya'da Cam-i Atik'in ve dört çeşmenin tamirine yapılan 5.000 kuruşluk harcamanın dışında, camilerde bazı özel günlerde mevlüt okunması ve ikram yapılması da istenmektedir. Ayrıca ramazanda hatim indirilip görevlilere ücret ödenmesi, halveti tarikatının zaviyesinde dua okunup personeline ikram yapılması ve Müslüman dul kadınlara 2.000 kuruş dağıtılması da vakfiyede konu edinilmektedir.

Tekke-i Cedid Camii imamlarının dua okuması karşılığında senede 600 kuruş ödenmesi ve Cam-i Atik imamlarının dua okumasına ise 120 kuruş verilmesi vakfiyede karşımıza çıkan diğer bilgilerdir. Paşa, vakfiyesinde kızı Remziye hanımın mütevellî olmasını talep etmekte, damadı Seyyid Seyh Mehmet Efendi'yi de mütevellî heyetinde görmek istemektedir. Daha sonra vakfın evladının evladına intikalini arzulanmaktadır. Şahitlerden sonra vakfın tarihinin H. 1286 / M. 1870 olduğu belirtilmektedir (VGMA, 619, 108/60).²

Mudanya Tahir Paşa Konağı:

Mudanya'da dik ve eğimli bir alan üzerinde, şehre ve denize üstten bakacak şekilde konumlanan Tahir Paşa Konağı/müze-evi, kentin Şükrü Çavuş Mahallesi Köşk Sokak 7/A adresindedir (Şekil 2). İlk yapımı başoda kitabesinden yola çıkılarak 18. yüzyıl başına tarihlenen konağın, maalesef ilk banisi bilinmemektedir. İkinci banisi Tahir Paşa'nın, konağı nasıl ve hangi yol ile sahip olduğu ise sorun teşkil etmektedir.

2 Vakfiye kaydı tarafımızdan sadeleştirilerek günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Şekil 2. Mudanya Tahir Paşa Konağı ve Hamamı'nın Konumu, (google maps).

Anıtsallığı ile çevresinde dikkat çeken konağın, etrafı maalesef tarihsel değeri olmayan yapılarla kuşatılmıştır (Resim 4). Yapı Tahir Paşa'nın üçüncü kuşak torunlarından Agah Bursalı ve Menduh Gökçen'e ait iken 2012'de Mudanya Belediyesi'ne devredilmiştir. 2013 yılında ilkin alt katı kütüphane amacıyla kullanılmış ancak verimli olmayınca sonradan tamamıyla müze-ev olarak değerlendirilip halkın ziyaretine açılmıştır.

Zemin üzerine ikinci kata sahip konak zaman içinde yeni yaşam biçiminden dolayı birkaç ailenin konut içinde oturması bölünmelere ve merdiven değişikliğine neden olmuş, farklı kullanımlar nedeniyle aslı planı değiştirilerek günümüze ulaşmıştır. Bakımlı bahçesi (Resim 4) ile birlikte 905 m²lik alanı kapsayan konak, şüphesiz inşa edildiği dönemde denizden ve çevresinden daha rahat görülmekteydi.

Resim 3. Tahir Paşa Konağı Ana Cephe, (Müderrisoğlu 2018).

Tahir Paşa Konağı, gerek yaşı gerek ise mimari, bezeme ve içinde sergilenen seçkin ve değerli eserlerle şüphesiz sadece Mudanya'nın ve bölgenin değil Türkiye'de bulunan tarihi konaklar arasında ilk sıralarda yer alır. Özellikle Fransa'dan getirtilen avize, el yapımı dövme gümüş mineli saat, koltuk

takımları, abanoz ağacından sandalyeler, Tahir Paşa'nın giysileri, tören kostümü ve kılıcı dikkati ilk çeken müze eşyalarıdır. Konak ikinci katta yer alan başodanın giriş kapısı üzerinde karşımıza çıkan birbirine bitişik dört ayrı parça halinde Osmanlıca kitabesine göre 1724'de tarihlenir.

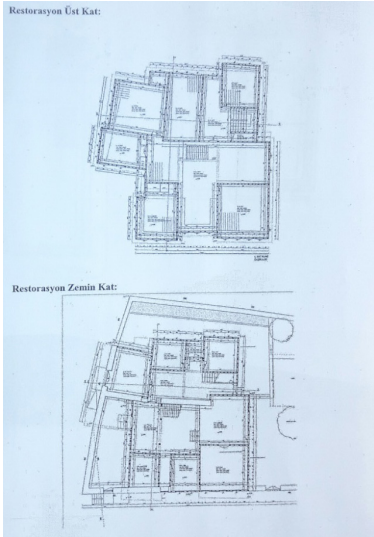

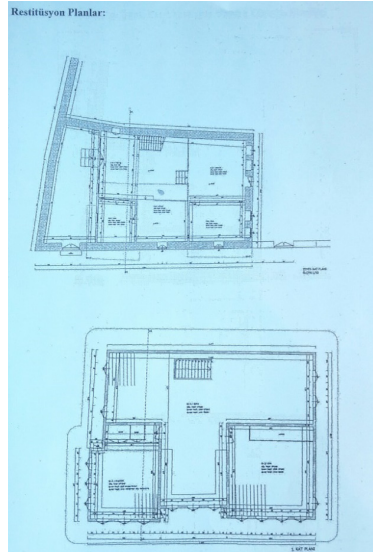
Resim 5. Tahir Paşa Konağı Bahçeden Görünüm, (Müderrişoğlu, 2018).

Mimari Tanıtım: Fazlaca değişiklik geçiren konak planı açısından özgün halini kaybetmiştir (şek. 3-4). Yapı, zemin, st kat, geniş bir bahçe ve güvenlik elemanının bulunduğu tek meknli bir hacim ve heladan oluşur. Zamanla ise ii selamlık, haremlik, mutfak ve hizmetkrlar olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşmaktaydı. Orijinalde 

kapılı olduğu sanılan konağa günümüzde önce kuzeybatıdaki avlu kapısı ile girilir. Ardından batıdaki selamlık kapısıyla içeriye giriş sağlanır. Çok sayıda pencere ile aydınlatılan konağın bazı odalarında tepe pencerelerine rastlanır (Yalman, 2013: 210-12).

şekil 3. Tahir Paşa Konağı Restorasyon Planı (Feyza AKSOY Arşivinden).

şekil 4. Tahir Paşa Konağı Resttsyon Planı (Feyza AKSOY Arşivinden).

Selamlık: Girişte sekilik, sekiliğin batısında bir oda, helâ, sekiliğin kuzeyinde taşlık, yanında konumlanan iki oda ve bir kapıdan oluşur. Taşlık bölümde ayrıca üst katla bağlantıyı sağlayan merdiven yer alır.

Haremlik: Selamlıktan gelindiğinde genişçe bir kapı aralığı göze çarpar. Bu iki bölümün arasında duvara yerleştirilmiş hem haremlik ile selamlık arasında hem de alt ve üst kat arasında yemek alışverişini sağlayan döner dolap/monşarj yer alır (Resim 6). Harem kısmının alt katında büyük bir mutfak, sofa, iki oda ve bir merdiven ile küçük bir kapı bulunur. Üst kata merdivenle çıkıldığında sofa ile karşılaşılır. Sofanın doğusunda yatak odası batısında ise özgün 18. yüzyıl helası dikkati çeker. Yatak odasının ekseninde içerisinde aydınlık bir holden dolayı döneminde kitap okuma, bölümü olarak düzenlendiği düşünülmektedir (Demirağ, 2013). Sofa geniş bir kapı ile ikiye bölünerek bir

bölümü yemek odası şeklinde tanzim edilmiştir. Sofadan oturma odasına geçildiğinde Tahir Paşa'nın Sultan Abdülaziz'i ağırlamak üzere Fransa'dan getirtmiş olduğu 14. Louis stili oturma koltukları ile kristal camlı aynalar özgün halini korumaktadır (Atman, 1977: 14-15).

Oturma odasından çıkıldığında karşımıza geniş bir sofa çıkar. Sofanın doğusunda ev halkının sohbeti için sekilik ve yüklük dolapları dışında sohbet odası ile karşılaşılır. Gömme dolap biçimindeki dolapları alandan tasarruf gayesi ile yapılmıştır. Aydınlık ve ferah konumdaki odaya deniz manzarası ayrı bir güzellik katar. Sohbet odasından çıkıldığında alt kat ile üst kat arasındaki bağlantıyı sağlayan merdiven yer alır. Ancak dikliği nedeniyle günümüzde kullanım dışındadır. Sofa sergileme biçimleri olarak farklı seksiyonlar şeklinde düzenlenmiştir. Burada işlevi tam olarak saptanamayan konağın en büyük odası ile başoda göze çarpar.

Resim. 6. Tahir Paşa Konağı, Döner Dolap/Monşarj, (Müderrisoğlu 2016).

Başoda: Yapıda ikinci katta kuzeydoğu köşededir. İçin zorlukla okunan dört satırlık kitabesi H. 1137 / M. 1724 tarihli dir (Resim 7). Cephede çıkması/cumbası eli böğründeler ile desteklenmiştir. Giriş kapısının üzerinde kazındığı

Resim 7. Tahir Paşa Konağı Başoda Kitabesi, (Müderrişoğlu 2016).

Transkripsiyonu:	Günümüz Türkçesi
Bu bâba..... idüb safâ kesb eyle gel cânâ	Bu kapıyı ..... et, gel cana sefa kazan
..... sim ü zer eyle ..... dilber-i râ'nâ	..... Gümüş ve altın eyle ..... her güzele
İlahî feyz-i Lütfunla kerem – bâbın küşâd eyle	Allah'ım! Lütfunun bereketiyle cömertlik kapısını açık tut
Bu hane sâhibinin dâima ümrün müzdâd eyle	Bu ev sahibinin ömrünü daima uzun et
Sene H. 1137 / M. 1724 – 25	(Öcalan 2014:87)

Giriş kapısından sonra klasik düzende tipik bir Türk odasına girilir. Tavanda aynalı kemer ile ayrılan seki altı, iki yanda dolap, dolapların oranları, pencere ve tepe pencereleri, rafları, aynalı kemer ve tavanı ile özellikli ve ayrıcalıklı bir mekân anlayışı dikkati çeker. Üst taraftaki süslemeler alçı kabartma tekniğindedir (Dayıgil, Olgun 1939: 116). Duvarlar kalem işi tekniğinde sivri kemerli nişlerin içine

yerleştirilen çiçek ve meyve motifleri ile bezelidir (Gültekin, 2008: 16-17), (Resim 8). Bezemesinde Lâle döneminin etkili yeni bir sanat ve tutkusunun izleri görülür. Tavan, tepe pencereleri ve dolaplar gibi kısımlar süslenerek natüralist ve yaprak motifleri ile bezemeye hareket verilmiştir (Altınay 2014). Duvardaki zenginlik tavana da yansımıştır.

Resim 8. Tahir Paşa Konağı, Başoğa Bezemelerinden Görünüm, (Kuyucuoğlu 2016).

Konakta kullanılan malzemeye gelince; yapı zemin kat taş üst kat ahşap çatkı ile birlikte kerpiçten örülmüştür. Sadelik, yalınlık göze çarpar. Taşlık hariç iç mekânlarda yer döşemesi ahşaptır. Tavan kaplamaları çıtalı ahşap ve duvar kaplamaları sıva ve boya şeklindedir. Günümüzde bir parçası mevcut olmasından dolayı avluda mermer selsebil olması olasıdır. Çatısında Avrupa'dan getirilen kiremitler kullanılmıştır. Cephe süslemesinde sadelik ön plandadır. Vitraylar dışında herhangi bir süsleme göze çarpmaz.

Müze Düzenlemesi: Tahir Paşa müze–evi, alt ve üst katlarda bulunan beşer oda ve sofalar ile farklı seksiyonlar halinde düzenlenmiş sergileme birimleriyle ziyaretçilerine hizmet vermektedir. Sofalardaki sergilemede daha çarpıcı eserlere yer verilerek konukların beğenisine sunulmuştur.

Alt katta kişisel arşivlerinden sağlanan eski fotoğraflar, mutfak eşyaları, müzik aletleri ve Girit kültürüne ait eserler karşımıza çıkar. Üst katta ise Tahir Paşa ve soyuna ait günümüze ulaşan yaşı 100 ile 300 yıl arasında değişen objelere yer verilir.

Alt katın girişindeki ilk oda protokole, aydınlık olan hol Mudanya ile ilgili eski fotoğraflara ve kütüphaneye, bir oda küçük el sanatları giyim – kuşam ve Girit kültürüne ait danteller ile mübadele fotoğraflarına ayrılmıştır. Ayrıca mutfak kısmında konu ile ilgili çeşitli eşyalar teşhir edilmektedir.

Üst kata merdivenle çıkıldığında doğudaki ilk odada aile fertlerine ait yatak odası düzenlemesi yapılmıştır. Oturma odasında kristal camlı ayna, Fransa'dan getirilen XV. Louis stilinde salon takımı, altın yaldızlı şamdanlar, mineli saat gibi eserler görülebilir. Deniz manzaralı oda ise dönemin günlük kullanım eşyaları çini tabak, tepsi, kahve değirmeni ve fincanlara ev sahipliği yapar.

Başodanın karşı ekseninde yer alan odada aileye ait fotoğraflara, giysilere, kristal cama, şamdana, tepsi vb. taşınabilir küçük eşyalara yer verilir. Başodada Tahir Paşa'ya ait sigaralık, tütsü, silah vb. objeler sergilenmektedir. Ancak oda içinde Lâle dönemi çiçek bezemesinin öne çıkması eşyaların görünümünü gölgelemektedir.

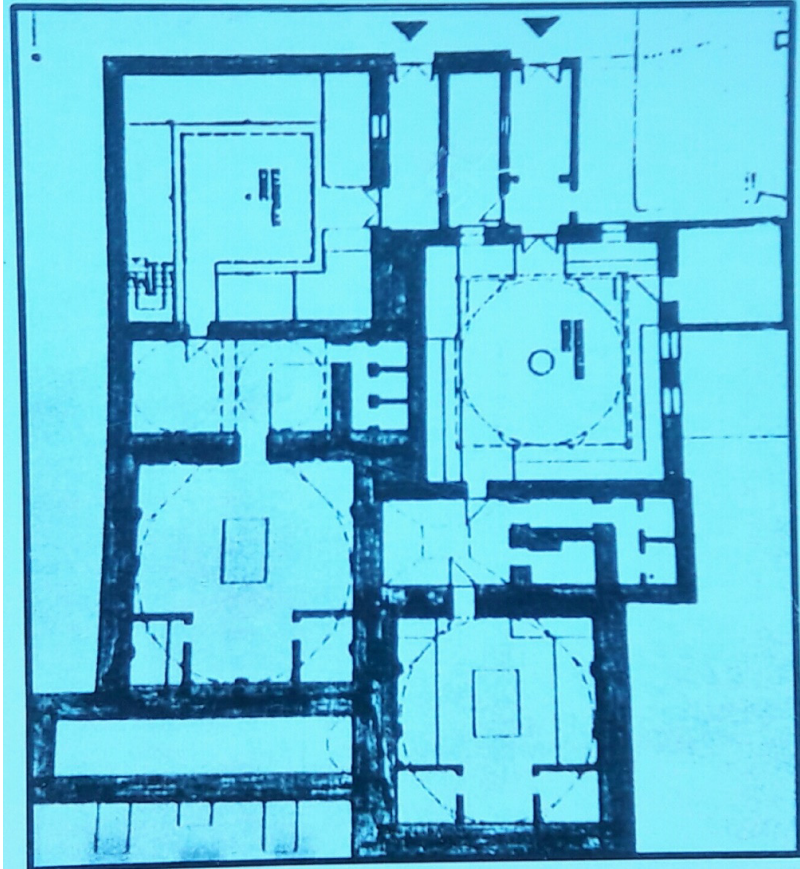
Sofada, tarihi oldukça eskiye giden yemek odası

takımları ve Avrupa porselenleri izleyenlerin beğenisini kazanmaktadır. Sofada Tahir Paşa ve ailesine ait en özgün eserler sergilenmektedir. Bu bağlamda kristal aynalı dolap, ithal çini soba, nargile, orijinal ticari belgeler, altın yaldızlı ördekli/ejderli avize, Tahir Paşa'nın bir kostümü, Paşa'ya armağan edilen nişan, Kafkasya kökenli Şeyh Şamil tarafından kendisine hediye edilen Çerkes Yamıcsı ve yine Paşa'ya ait silahlar teşhir edilir ki sergilenen

çok sayıdaki eser arasında en göze çarpan eserler bu bölümde yer almaktadır.

Tahir Paşa / Nur / Aşağı Hamam

Tahir Paşa'nın Bursa'da günümüze ulaşmayan köşkü ile Mudanya'da müzeye dönüştürülen konağının dışında Mudanya'da Çarşı içinde bir de hamamı bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Tahir Paşa Çifte Hamamı Planı, (Erbay, 2015)

Halk arasında Tahir Paşa, Nur ve Aşağı Hamam gibi üç farklı isimle tanınan çifte hamam, cadde kenarında denize yakın konumda köşe başında yer almaktadır (Resim 9). Erkekler bölümünün doğusunda giriş kapısı üzerinde bulunan 45x80

cm. boyutlarındaki yedi satırlık kitabeye göre, Bursa meclis azası Tahir Ağa tarafından 1870-71 yılında yaptırılmıştır (Resim 10). Kitabenin son satırındaki "Kim Tahir Ağa ismi ebced hesabıyla 1287 H. tarihini verir" (Acun, 1986: 465).

Resim 9. *Tahir Paşa Hamamı Yan Cepheden Görünüm, (Müderrisoğlu, 2016).*

Resim 10. *Tahir Paşa Hamamı Kitabe (Kuyucuoğlu, 2016).*

Transkripsiyonu:

1. Cenâb-ı bû'l-himem Tâhir Ağa kim ehl-i dânişten
Brusa meclisi a'zalığıyla oldu ol dilşâd
2. Vücûh-ı eşrâf-ı Brusa İstabl-ı Âmire pâye
Hemsâz-ı ahâli-i fâiku'l-akrân sâhib-ı dâd
3. Bu zâtın tab'-ı mi'mariyesi meşhûr-ı âlemdir
Olundu emr ü re'yiyle nice ebniyeler inşâd
4. Ahâli-i Mudanya cûy-ı Lütfundan ola seyrâb
Derûn-ı çârşûda bir hamam yaptı nev-icâd
5. Bu hamâmın akan her lülesinden mâ-ı tâhirdir
Olur halvetleri her müşteriye bir neşât-âbâd

6. Cihân durdukça dursun bânisiyle bezm-i âlemde
Binâ vü bânisinden menfa'at görsün bûtün ubbâd
7. Yazarken cevherin târih Sâlim, âbiyle yazdım

Bu nev germ-âbe kim Tâhir Ağâ kıldı bu yıl bünyâd
Son yıllarda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan onarım sonrasında 2016 da, ipek böcekliği ile ilgili sergileme alanına dönüştürülen yapı, serginin Bursa'ya nakli nedeniyle günümüzde eski işlevi hamam olarak değerlendirilmektedir.

Hamamın erkekler kısmı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzey duvar ekseninde yer alan kapıyla soyunma/soğukluk mekânına girilir. Üzeri bir kubbeyle örtülü kare mekân galeriyle çevrilidir. Güney duvarda eksenin batsındaki kapıdan dikdörtgen planlı bir mekâna geçilir. Burası helâ ve temizlik bölümüdür, üzeri de aynalı tonozla örtülüdür. Bu bölümden pandantif geçişli kubbeyle örtülü merkezinde göbek taşı bulunan sıcaklık bölümüne ulaşılır. Sıcaklıkta iki halvet ile arkasında ki su deposu göze çarpar (Yalman, 2013: 176-77)

Kadınlar kısmına ise kuzey duvarı eksenindeki bir kapıyla önce soyunma mekânına girilir. Mekân dört yöne direkler üzerine oturan iki katlı bir galeriyle çevrilidir. Ilıklık bölümü kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. İçinde hela ve yıkanma alanı yer alır. Sıcaklık bölümü ise kare planlıdır ve üzeri pandantif geçişli kubbe ile örtülüdür. Merkezinde göbek taşı etrafında kurnalar göze çarpar (Acun, 1986: 464-66).

Değerlendirme ve Karşılaştırma

Mudanya, sadece kendi bünyesine değil eski başkent ve aynı zamanda ticaret kenti Bursa'nın

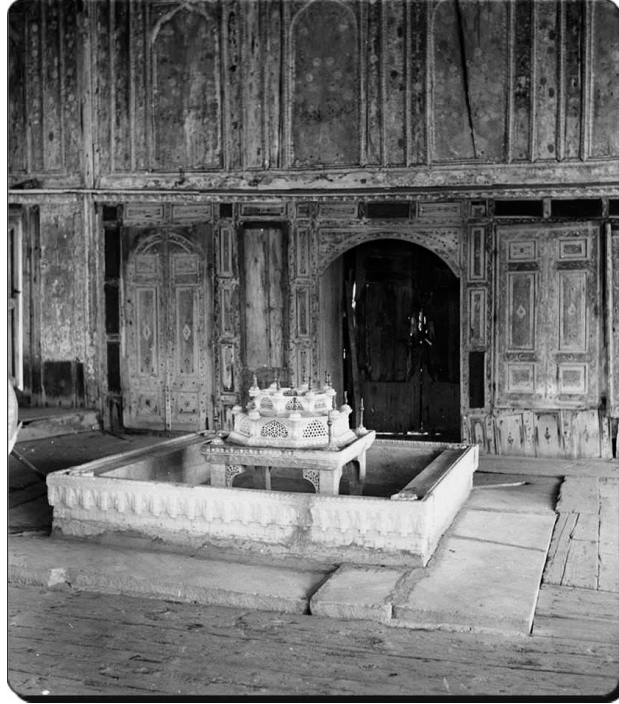
denize bir bakıma dışa açılan kapısı olması itibarıyla gelişmiş bir kent örneği yansıtmaktaydı. Halkının bir bölümünün Rumlardan oluşması da şehre dinamizm getirmekteydi. Bu bağlamda şehirde oluşan artı para, yalı, konak, ev benzeri konutların sayısal ve nitelik olarak artmasına neden olmuş, günümüzde müzeye dönüştürülen Mütareke ve Tahir Paşa müze evleri bu bağlamda inşa edilmiştir. Şüphesiz günümüze ulaşmayan veya harabe durumdaki konakları da düşünmek gerekir.

Aslında Tahir Paşa Konağı plan şeması, bezeme anlayışı ve banisinin kimliği düşünülürse Mudanya'da benzersiz kalmaktadır. Zaman içinde konak bazı değişiklikler geçirmiş olsa da başoda düzenlemesiyle Türkiye'deki ancak bir kaç konakla karşılaştırılabilir. Odanın bezemeleri incelendiğinde kalem işi, alçı kabartma, malakari tekniğinde yapılmış süslemelerin örneklerine üslupsal açıdan çok az yerde rastlamaktayız. Lâle devrinin (1718-30) tipik karakteristik örneği natüralist figürler, çiçek ve meyveler Tahir Paşa Konağı'nın başodasında son derece canlı ve aydınlık bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu tip süslemelerin ilk örneğine 1705 tarihli İstanbul Topkapı Sarayı Harem dairesi içinde yer alan Sultan III Ahmed'in Yemiş odasında lake tarzında görmekteyiz (Kuban, 2007: 426; Resim 11). Yine İstanbul'da Boğaz'da konumlanan Amcazade Yalısı (Kuban 2007:488-489), (Resim 12), benzer şekilde Birgi Çakırağa Konağı (Kuban, 2007:478; Resim 13), Tokat Latifoğlu Konağı (Özgen 2007), (Fot.14) ve Denizli Acıpayam Yazır Köyündeki konak (Sözen 1975:313) ile Tekirdağ'daki Rakoczi Konağı (Res.15) karşılaştırılabilecek diğer örneklerdir.

Resim 11. İstanbul Topkapı Sarayı Harem Yemişodası (pinterest ru).

Resim 12. İstanbul, Boğaziçi Amcazade Yalısı (sabah.com.tr).

Resim 13. İzmir/Birgi Çakırağa Konağı (pinterest.ru).

Resim 14. Tokat Latifoğlu Konağı (muzeografi.com).

Resim 15. Tekirdağ Rakoczi Konağı Müze Evi (trakyanet com).

Sonuç

Antik Çağdan günümüze farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan Mudanya, öncelikle yakınında yer alan Osmanlıların ilk başkenti ve İpek Yolu'nun Anadolu'da sonlandığı şehir Bursa ile her yönden ilişki içindedir. Bu bağlamda Mudanya'da Bursa ölçeğinde olmasa da ticari açıdan zengin, kültürel ve sosyal ortamı gelişmiş, çeşitli yapılarıyla mimari açıdan donatılmış çok kültürlü bir yerleşme özelliği yansıtmaktadır.

Rus tüccara ait iken Ekim 1922'de Mütareke gibi tarihi bir olaya ev sahipliği yapan Beyaz Ev/ Mütareke Müze Evi günümüzde şehrin en çok tanınan binasıdır. Benzer şekilde Tahir Paşa ve ardılarının yaşamlarını sürdürdükleri konak da günümüzde onarım sonrası yeni müze anlayışını yansıtmaya ilgi görmektedir. Mudanya için önemli bir mimari faaliyet de henüz Osmanlı'da demiryolu projeleri yeni gündemde iken önce gar, gümrük ve meşruta binaları yapılarak sonrasında

Mudanya-Bursa tren hattı döşenerek iki yerleşim arasında tren yolculuğu başlatılmıştır. Böylece Bursa kadar Mudanya'nın da önemi vurgulanmıştır.

Tarihi kayıtlara göre, Tahir Paşa'nın 1863'de Osmanlı padişahı Abdülaziz ile bir Batılı elçiyi Bursa ve Mudanya'daki köşk ile konaklarında ağırlamıştır. Bu bağlamda Avrupa menşeli eşyalar getirtmesi gerek Paşa nezdinde gerek Mudanya şehri açısından son derece çarpıcı bir olaydır. Sultan Abdülaziz de ev sahipliği karşılığında altın cep saati ve tabakları Paşa'ya, kimi hediyeleri de Paşanın damadına sunmuştur.

Bursa Tahtakale'de İnebey Hamamı yanındaki günümüze gelmeyen Tahir Paşa Köşkünün, bir kaynağa göre oldukça anıtsal olduğu, alt katında taştan büyük bir avlu ile üst katında camekânlı dört salonunun bulunduğu belirtilir. Hatta on sekiz odalı olduğundan işgal kuvvetleri tarafından bir ara hastane olarak da kullanıldığı da ifade edilir (Demirağ 2000:165).

Aslında müze-ev, tipik bir etnografya müzesi konseptinden ziyade kent müzesi özelliği yansıtır. Ayrıca Paşa'nın şeceresi ile ilintili belge ve eşyalarla adeta devrin kent soylusu/burjuva yaşam biçiminin uzantısı bir ailenin neredeyse iki yüzyıllık yaşamlarından da kesitler sunmaktadır.

Tahir Paşa müze evi mimarisiyle, bezeme anlayışı ile sabit ve taşınabilir eşyalarının seçkinliğiyle gezerek öğrenilecek bir düzende ziyaretçisini ağırlamaktadır. *

Sonuçta, Tahir Paşa gibi Bursa' da köşk, Mudanya' da konak ve hamam yaptıran, kentteki bazı yapıların onarımına da katkı sağlayan, Fransa'dan mobilya ve aksesuarlar getirecek kadar mali açıdan güçlü; konutlarında tanınmış simaları ağırlayacak kadar siyasi ve dini yönden de etkin bir bani ile karşılaşmaktayız. Ölümünün ardından soyağacından gelenlerin hâlâ konağa ve Mudanya'ya sahiplenmeleri de sık rastlanan bir durum değildir.

* Mudanya Tahir Paşa ve Mudanya'daki Eserleri adlı çalışmada yardımlarını esirgemeyen Sn. Fatih Kuyucuoğlu, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi mezunu öğrencilerinden Sn. Semih Erbay ile müze müdürü Sn. Naci Kocakaya'ya ayrı ayrı teşekkürleri borç bilirim.

Kaynaklar

- Acun, Hakkı vd. (1986). "Mudanya İlçesi". *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, IV: s. 464 – 66. Ankara: VGM Yay.
- Ağyol, Rıza (2002). *Mudanya Şehri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Akman, A.H. (1971). "Sultan Aziz'in Bursa Seyahati". *Hayat*, 9: s. 14 – 15.
- Akkılıç, Yılmaz (2002). "Tahir Paşa Konağı". *Bursa Ansiklopedisi*. IV: s. 1775.
- Altınay, Ahmet Refik (2014). *Lale Devri*. İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yay.
- Anonim (2002). "Tahir Paşa". *Bursa Ansiklopedisi*. III: s. 1178 – 79.
- Anonim (2011). *Bursa, Kültür Varlıkları Envanteri. Anıtsal Eserler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Bel. Yay.
- Anonim (2012). *Dünden Bugüne Mudanya*. Bursa: Mudanya Bel. Yay.
- Çiftçi, Cafer (2012). *Osmanlı Döneminde Mudanya İskelesi ve Gümrüğü*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Dayıgil, Feyzullah ve Zarif Orgun (1939). "Mudanya'da Tahir Paşa Köşkü ve Eski Evler". *Arkitekt: Yaşama Sanatı*. IX/5-6: s. 113 – 121.
- Demirağ, Banu (2013). "300 Yıllık Tarihi Miras: Tahir Paşa Konağı". *Bursa'da Zaman*. 2/8: s. 82-92.
- Doğancı, Kamil (2007). *Antik Dönemde Mudanya*. İstanbul: Mudanya Belediyesi Yay.
- Eldem, S. Hakkı (1989). *Türk Evi Osmanlı Dönemi*. I – III. İstanbul: T.A.Ç. Yay.
- Erbay, Semih (2015). *Mudanya'da Tahir Paşa Konağı Müze Evi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayımlanmamış Lisans Tezi.
- Evliya Çelebi (2005). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. Yücel Dağlı), İstanbul YKB. Yay.
- Kara, Mustafa (2012). *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Karakaş, Dilek Yıldız (2013). "Bursa'da Tahir Paşa Konağı". *Bursa'da Yaşam*. s. 296 – 302.
- Kuban, Doğan (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yay.
- Lowry, Heath W. (2004). *Seyyahların Gözüyle Bursa 1326 – 1923*. (Çev. Serdar Alper). İstanbul: Eren Yay.
- Oğuzoğlu, Yusuf (2007). *Ulusal Zaferimizi Taçlandıran Bir kent: Mudanya*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Oğuzoğlu, Yusuf (2013). *8500 Yıllık Uygarlığın İzinden Bursa Tarihi*, Bursa: Akmat Matb.
- Öcalan, H. B. (2014). "Tahir Paşa Konağı'ndaki Kitabevi ve Mezar Taşı Münasebetiyle". *Bursa'da Zaman*. s. 9: 86 – 88.
- Özgen, Mutlu (2007). "Tokat Latifoğlu Konağı". *Vakıflar Dergisi*, 30: 485 – 502.
- Satıcı, Emre (2006). "Meclis Üyeliğinden Paşa'lığa Tahir Ağa". *A.Ü.DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25/40: 225 – 244.
- Sözen, Metin, vd. (1975). *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.
- Sözen, Metin (1990). *Devletin Evi SARAY*. İstanbul: Sandoz Kültür Yay.
- Strabon (1987). *Coğrafya. Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*. (çev. Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay.
- Tayla, Hüsrev (1978). "Mudanya Evleri ve Tahir Paşa Konağı". *TTOK Turing*, 63/342: 7 – 12.
- Tuğlacı, Pars (1985). *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yay.
- Umar, Bilge (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- Yalman, Bedri (2013). *Mudanya*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Yıldız, Dilek (2007). *Mudanya Tahir Paşa Konağı. Ulusal Zaferimizi Taçlandıran Bir Kent Mudanya*. Bursa: Gaye Kitabevi.